

Anlamda Biçemsel Çözümlemenin Önemi Füzuzan'ın *Özgürlük Atları* Örneği*

Gülşen TORUSDAĞ*

ÖZ

Yazınsal metinler dilin estetik ve çok anlamlı kullanımını örneklendiren, biçemsel ve içeriksel yapılarının çözümleme gerektirdiği metinlerdir. Bu çözümleme sırasında yazarın biçemsel özellikleri metnin anlamlandırılmasına önemli katkılar sağlar. Yazınsal metin yazarı, okuyucusu ile iletişim sağlamak için zihinsel tasarımlarını somutlaştırırken dilin bütün olanaklarından yararlanır, kendini en iyi şekilde ifade etmeye çalışır. Özellikle öykü, şiir gibi dil ekonomisi gerektiren türlerde, sözcüklerin gücünden, temel anlamlarının yanı sıra yan anlamlarından, değişmeceli dilden, simgesel ifadelerden, imgelerden, örtük anlatımlardan yararlanır. Sözcük, sözcük öbeği, tümce gibi dilsel yapıları farklı şekillerde kullanarak kendine özgü dil kullanım biçimleri geliştirir. Yazar, dilin bu farklı kullanım olanaklarıyla az sözcük içine çok şey sığdırma ilkesinden hareketle duygu, düşünce ve deneyimlerini okuruna aktarırken özgün bir metin ortaya koyar. Yazarın dili kullanma biçimi onun biçemsel özelliğini ortaya koyarken bu özelliklerin çözülmesi metnin daha iyi anlamlandırılmasını sağlar.

Metinlerin dilsel olarak düzenleniş biçimi ve tümce üstü özelliklerini belirleyen kuralları tespit etmeye çalışan biçembilim, sözbilimin devamı metindilbilimin öncülü olarak ortaya çıkar. Sözbilim, bir topluluk önünde onu inandıracak, ikna edecek şekilde etkili konuşmanın yollarını araştırırken biçembilim etkili bir yazımda dil öğelerinin kullanımını araştırmıştır. Modern dilbilim çalışmaları tümce düzeyinde gerçekleştirilirken, tümce ötesi yapıları incelemek biçembilimin çalışma alanında gerçekleştirilmiştir. Çünkü biçembilim biçemsel özellikleri inceleyebilmek için metinleri kullanmıştır. Günümüz dilbilim çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturan metindilbilim, metin incelemelerinde biçembilimden yararlanmaktadır. Metindilbilim de metinlerin en iyi şekilde anlamlandırılmasında bir çözümleme yöntemidir. Bu yöntem uygulanırken metnin yüzey yapısında incelenmesi gereken sözcüksel ve dilbilgisel bağlaşıklık öğeleri biçemsel çözümlemeye ışık tutan dil kullanımlarıdır. Biçemsel özellikler zaten metindilbilimsel çözümlemede incelenmesi gereken özelliklerden biridir. Dolayısıyla biçembilim metindilbilimin kapsamındadır.

Biçemsel özellikler, yazınsal metin ve türlerine yönelik çözümlemelerde hem anlama hem de anlatma aşamasında önemli veriler sunan öğelerdir. Metinlerin farklı biçemsel özellikler taşımasını sağlayan yapılar, sözcüksel ve dilbilgisel bağlaşıklık öğeleri, sözdizimsel ve anlamsal biçem özellikleri gibi temel başlıklarla ifade edilebilir. Çağdaş biçembilim yazarın özgün dil kullanımlarını incelerken anlam dizgelerine ve kavramsal yapılara ulaşır. Böylece hem yazarın değer yargıları, hayata bakışı ve ideolojisini hem de toplumu etkileyen düşünce akımlarını keşfetmeye çalışır. Bu bağlamda, Füzuzan'ın *Parasız Yatılı* adlı öykü kitabında yer alan *Özgürlük Atları* öyküsünün biçemsel özellikleri üzerine bir çözümleme gerçekleştirilecek, yazarın biçemiyle ilgili farklı dil kullanımlarının ayırıcına varılarak metnin daha iyi anlamlandırılmasına çalışılacaktır. Biçemsel çözümleme sırasında Leech ve Short'un biçemsel çözümleme yönteminin yanı sıra metindilbilimin olanaklarından da yararlanılacaktır.

Anahtar sözcükler: Metin çözümleme, biçem, Füzuzan, *Özgürlük Atları*.

The Importance of the Stylistic Analysis in the Meaning Sample of *Özgürlük Atları* By Füzuzan

Literary texts exemplify the aesthetic and multiple-meaning use of the language. Their stylistic and contextual structures require analysis. In this analysis, the stylistic features of the writer contribute to the meaning of the text. Literary text writer uses all possibilities of the language while concretizing her/his intellectual designs; s/he tries to express her/himself in the best way, to communicate with readers. Especially, in the types such as short story and poem that require language economy, s/he uses the power of the words, their connotations as well as denotations, figurative language, symbolic expressions, images and implicit expressions. S/he improves his own forms of language use by using linguistic structures such as words, word phrases and sentences in different way. Writer produces an original text while conveying her/his feelings, thoughts and experiences to her/his readers through the language use possibilities, by moving from the principle of fitting more things into fewer words. The way the writer uses language indicates his stylistic features and the analysis of these features allows better understanding of the text.

Stylistics that tries to define the rules that determine linguistic order and the features of the sentences on the text occurs as the successor of the rhetoric and the antecedent of the textlinguistics. Rhetoric has researched the ways of effective speaking in front of community; stylistics has researched the use of linguistic elements in an effective writing. While modern linguistic studies have been realized at the level of sentence, the investigation of the structures beyond sentences has been realized in the field of stylistics. Because stylistics has used the texts for investigating stylistic features. Textlinguistics that forms an important part of contemporary linguistic studies uses stylistics in text analysis. Textlinguistics is also a text analysis method. In this method, lexical and grammatical cohesion elements on the surface structure of the text are language uses that illuminate analysis. The stylistic

*Bu makale, 6. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi'nde (29-31 Mart 2018, Ankara) "Biçemsel Bir Çözümleme Örneği Olarak Füzuzan'ın *Özgürlük Atları*" başlığıyla sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

*Dr. Öğr. Üyesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, orcid no: 0000-0002-4323-7097, gtorosdag24@hotmail.com
Makalenin Gönderim Tarihi: 13.06.2018; Makalenin Kabul Tarihi: 21.08.2018

features are one of the features that should already be examined in textlinguistic analysis. In this case stylistics is in the scope of textlinguistics.

While analyzing literary texts and their types, stylistic features are elements presenting important data in understanding. Structures that allow texts to have different stylistic features can be expressed by basic titles such as lexical and grammatical cohesion elements, syntactic and semantic style features. Contemporary stylistics reaches layers of meaning and notional structures while investigating the original language use of the writer. In this way, it tries to find both the writer's value judgments, point of view and ideology, and the currents of thought that affect society. In this context, a stylistic analysis will be realized on the stylistic features of the short story *Özgürlük Atları in Parasız Yatılı* by Füzuzan and the text will be better understood by distinguishing different language use related to the stylistic features of the writer. During the stylistic analysis of the short story, the possibilities of the textlinguistics will be used as well as Leech and Short's stylistic analysis method.

Keywords: Text analysis, style, Füzuzan, *Özgürlük Atları*

1. Giriş

Metinlerle ilgili en eski çalışmalar, Orta Çağ'da Antik Yunan ve Roma'dan günümüze kadar ulaşan, güzel söz söyleme ve hitabet sanatı anlamına gelen sözbilim çalışmalarıdır. Batı'da 'sözbilim (retorik)', doğuda 'belagat' olarak anılan sözlü anlatımla ilgili dilbilim çalışmaları, dilbilgisi ya da dil düzeneği çalışmaları açısından düşünüldüğünde, milattan önce 5. yüzyıla kadar uzanır. Topluluk önünde yapılan özellikle siyasi konuşmaların anlaşılır, etkileyici ve inandırıcı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için birtakım kurallar, kavramlar ve düzenlemelerin oluşturulduğu sözbilim çalışmalarında, "Fikirlerin bulunması (*invention*), fikirlerin düzenlenmesi (*disposition*), fikirler için uygun ifadelerin bulunması (*elocution*), konuşmayı gerçekleştirmeden önce ezberleme (*memorization*) ve sözlü sunum (*delivery*)."¹ (Beaugrande ve Dressler, 1981: 15) gibi aşamalar yer alır.

Dinleyenleri konuşma yoluyla etkileyerek ikna etmeyi amaçlayan sözbilimde metinden söz edilmese de sözbilimin kuramsal çerçevesindeki dil birimi metindir. Aristoteles'in M.Ö. 345'lerde yazdığı *Retorik* (Orijinal adı: *Tekhne Rhetorike*) adlı eseri, metindilbilim çalışmalarındaki ilk eser olarak kabul edilebilir. Bu eserinde Aristoteles, retorik kavramını ve türlerini açıklamış, yazınsal sanatlar ve anlatımın biçemi üzerinde durmuş, iyi ve kötü biçem ayrımı yapmıştır. Yazara göre, "Retorik, belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanma yetisi olarak tanımlanabilir."² (Çev. Doğan, 1995: 37). Aristoteles, iyi bir konuşma için gerekli olanları ayrıntılarıyla ele aldığı çalışması ile bugünkü biçembilimin dayanak noktası olmuştur.

Metin araştırmaları 18. yüzyıla kadar sözbilim çerçevesinde gelişmiş daha sonra biçembilimin inceleme alanına dâhil olmuştur. Biçembilimin temelleri, biçem kuramı ve biçem çözümü adı altında 17. yüzyılda atılmışsa da biçem kavramı 18. yüzyılda Almancada yaygınlaşmış ve 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçerken terminolojiye girmiştir (Şenöz, 2005: 15 - 16). Metinlerin dilsel olarak düzenleniş biçimi ve tümce üstü özelliklerini belirleyen kuralları tespit etmeye çalışan biçembilim, sözbilimin devamı metindilbilimin öncülü olarak ortaya çıkar. Sözbilim, bir topluluk önünde onu inandıracak, ikna edecek şekilde etkili konuşmanın yollarını araştırırken biçembilim etkili bir yazımda dil öğelerinin kullanımını araştırmıştır. Beaugrande ve Dressler'e göre, modern dilbilim çalışmaları tümce düzeyinde gerçekleştirilirken, tümce ötesi yapıları incelemek biçembilimin çalışma alanında gerçekleştirilmiştir (1981: 17). Çünkü biçembilim biçemsel özellikleri inceleyebilmek için metinleri kullanmıştır. Günümüz dilbilim çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturan metindilbilim, metin incelemelerinde biçembilimden yararlanmaktadır.

Bir yazınsal metni anlamak öncelikle o metinde kullanılan dili anlamayı gerektirir. Çetışli'nin (2001) de ifade ettiği gibi, yazınsal metnin temel farklılıklarından biri ve yazınsallığı, çok büyük ölçüde dilinde ortaya çıkar. Yazın dili, 'günlük dil ve bilim dili' gibi sıradan, kuru, açık ve temel anlamlı değildir. İletişimi sağlayan sıradan bir araç da değildir. Doğal dilden hareketle sanatçı sezisi ve üretimiyle elde edilen yazınsal dil, tamamen amaç haline gelmiş, dil içinde bir 'üst dil'dir. Dilin bütün incelikleri, zenginlikleri ve imkânlarını en üst seviyede tasarruf eden yazınsal dil, sanatçının elinde, okuyucunun dikkatini kendi üzerinde toplayan bir güzellik nesnesine dönüşür.

Yazınsal bir tür olan öyküleri çözümlerken yazarlarının seçtiği özel dil kullanımları ve günlük dilden farklı yönleri ayırt edici bir özellik olarak kabul edilmektedir. Erden'e göre yazınsal dil, yazarların, duyu, düşünce ve deneyimlerini okuyucuya iletme amacıyla kullandıkları bir araçtır ve bir ortam oluşturur. Yazınsal bir metinde kullanılan dilin düşünsellik, kişilerarası olma ve metinsellik gibi işlevleri vardır. Dilin bu boyutlarını incelemek, metin yazarının kendine özgü geliştirdiği dil kullanımını kısacası biçimini belirlemektir (2010: 14). Bir öykünün kurmaca dilini incelemek ya da öykü yazarının biçimini belirlemek

için öykü dilinin düşünsel işlevini göz önünde bulundurmak gerekir. Halliday'e (Ak. Erden, 2001: 82) göre, öykü dilinin düşünsel işlevi yazarın dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bu durumda yazarın öyküye özel dil kullanımını onun gerçek dünya ile ilgili bakış açısını, bilgi birikimini ve deneyimlerini, iç dünyanın dışı yansımalarını, dış dünyadaki gerçeklere karşı geliştirdiği tepkileri, onları algılama biçimlerini, bilgi düzeyini, ideolojisini, dili yazın alanında kullanma ve anlama gibi özelliklerini ortaya koymaktadır.

Yazınsal metin yazarı, okuyucusu ile iletişim sağlayabilmek için en iyi şartları oluşturmak zorundadır. Burada yazarın biçemi devreye girer. Yazar, dilin dizisel ekseninden seçtiği dilsel öğeleri dizimleyerek zihinsel tasarımlarını yazıya dökerken dilin bütün olanaklarından yararlanır. Günlük dil kullanımının dışına çıkarak kendini en iyi şekilde ifade etmeye çalışır. Sözcük, sözcük öbeği, tümce gibi dilsel yapılarla metnini oluştururken kendine özgü dil kullanım biçimleri geliştirir. Yazın dili, günlük dil kullanımlarından, gazete ya da makale dilinden etkilenir ancak bunlardan farklı ve özeldir. Yazınsal türlerin de kendilerine özgü dil kullanımları vardır. Yazar, dilin bu farklı kullanım olanaklarıyla duygu, düşünce ve deneyimlerini okuruna aktarırken özgün bir metin ortaya koyar. Dilidüzgün'ün (2008: 100) belirttiği gibi, bir yazar, oluşturduğu yazınsal metnin özgün ve estetik olması için değişik dil kullanımlarıyla metnin biçimsel değerini yoğunlaştırır ve alışılmışın dışında bağdaşıklıkla sunarak okuyucuyu bir hayal dünyasına sokar. Böylece dili yazınsal olmayan metinlerdeki gibi bir araç değil, amaç olarak kullanır. Okur da yazarın iletmek istediği mesajları barındıran anlamsal yapıları, söz dizilişlerini çözümlemeye çalışır.

Üslûp, deyiş gibi karşılıklarıyla da dilbilim çalışmalarında yer alan biçem (style), "kişinin kendi duygu, düşünce ve heyecanlarını dile getirme şekli, dili kullanma biçimi" (Durmuş, 2012: 383) olarak ifade edilebilir. Dijk'in (1988: 73) ifadesiyle "aynı şeyi farklı yollardan söyleme" olarak çok sade ve açık bir biçimde tanımlanabilir. Todorov'un (2010: 75) Veselovski'den aktardığına göre, "Biçemin üstünlüğü en az sözcük içine en fazla düşünceyi sığdırabilmesidir." Aysu Erden'e (2010: 17) göre, biçem, yazarın etkin bir iletişim kurmak için başvurduğu bir araçtır ve biçemi incelemenin bir yolu da yazarın dil kullanımlarından onun düşünsel dünyasına, amaçlarına ulaşmaya çalışmaktır. Öztokat'a (2005: 108) göre, "Biçem, yazarın kullandığı dilin genel kullanımdan saptığı noktaların betimlenmesine dayanan bir araştırmadır." Todorov (2010: 102), tarihsel bir araştırma yapmadan önce, bir yazarın bireysel biçimini, her türlü gelenekten, çağdaşı olan yapıtlardan bağımsız bir dilsel dizge olarak kendi bütünlüğü içinde tanımak, estetik düzenlenişinin ne olduğunu görmek gerektiğini; biçimsel öğelerin ve işlevlerinin eksiksiz bir betimlemesi yapılmadan, biçimsel öğeler sınıflandırılmadan, sanatçı ile geçmişin yazınsal gelenekleri arasındaki bağa dair kesin bilgi verilemeyeceğini belirtir.

Leech ve Short (1981: 10), en genel ifadeyle biçem sözcüğünün oldukça kabul gören bir anlamı olduğunu söyler: Biçem, belli bir bağlamda, belli bir kişi tarafından, belli bir amaçla vb. dilin kullanılması şeklindedir. Yazarlar biçemi, Saussure'ün dil-söz (langue-parole) ayrımına başvurarak açıklarlar: Dil, onu konuşanlara mahsus kurallar dizgesi iken söz, bu dizgenin özel kullanımı ya da dili kullananların bu dil repertuarından yaptıkları seçimlerdir. Bu durumda biçem söze mahsus bir dil kullanımınıdır.

Leech ve Short (1981: 15), yazarın söylemek zorunda olduğu ile onu okuyucuya sunma biçimi arasındaki farkın 'düşüncenin kıyafeti' şeklinde ifade edilen, ilk ve en kalıcı biçem kavramını oluşturduğunu söylerler. Yazarlara göre, biçem, dilin kullanıldığı yoldur yani biçem *dildense söze* aittir. Bu yüzden biçem, dilin repertuarından yapılmış *seçimlere* bağlıdır. Bir biçem, dil kullanım *alanına* göre tanımlanır (örneğin belli bir türde, ya da belli bir metinde, belli bir yazar tarafından yapılmış seçimler). Biçembilim tipik bir biçimde *yazınsal* dil ile ilgilenir. Yazınsal biçembilim, biçem ile yazınsal ya da estetik işlev *arasındaki ilişkiyi açıklamakla* ilgilidir. Biçem göreceli olarak *açık* ya da *anlaşılmazdır*. Açıklık, yorumlanabilir olma; anlaşılmazlık, bir metnin yeterince yorumlanamayacağı anlamına gelir ve metnin yorumu büyük ölçüde okuyucunun yaratıcı hayal gücüne bağlıdır. Biçemsel seçim, aynı konuyu oluşturmanın alternatif yollarıyla ilgili olan dilsel seçimin bu yönleriyle sınırlıdır (1981: 38 - 39).

Biçemin genel niteliklerini Filizok (2014: 11 - 12), 'açıklık, saflık, tabiiyet, vecizlik, asalet, ahenk, çeşitlilik, uygunluk' olarak sıralar. Yazara göre, ifade edilen düşüncenin kolay anlaşılabilir olması için anlatılacak şeyin anlatan tarafından iyice anlaşılmalı; fikirlerin doğal ve mantıksal düzen ile, sebep sonuç ilişkisi içerisinde sunulması; doğru sözcükler seçilerek kısa ve düzenli tümceler kurulması biçemin açık olma özelliğini sağlar. Dilde bilinen sözcüklerin alışlagelmiş anlamlarıyla kullanılması; sözdizim kurallarına uygun ifadeler kullanılması dilin doğru kullanımı olan biçemin saflığını desteklerken yabancı

dillerden alınmış sözcüklerin fazla kullanılması, dili aşırı saflaştırma gayretleri, fazla yeni kelime kullanılması da dilin saflığını bozan hatalardır. Gösterişli kelimelerden, iddialı tümce ve yapıardan uzak, yapmacıksız, sade ifadeler biçimin tabiiğini destekler. Düşüncenin özlü bir şekilde, kısa, tam ve en güzel biçimde ifadesi biçimin vecizliğini sağlarken bayağı ifadelere, kaba hayallere yer verilmemesi asaletini sağlar. Kulağa hoş gelen seslerin uyumlu birlikteliğiyle biçimin ahenk yönü oluşturulurken farklı biçemsel yapılara yer verilmesi biçemsel çeşitliliği oluşturur. Anlatılan şey ile biçem arasındaki uygunluk yani anlatılan ile anlatının uyumunu; anlatılan fikir ve duygulara en uygun anlatı biçiminin bulunması biçimin uygunluk özelliğini sağlar.

Dilin yazın alanındaki kullanımını inceleyen biçembilim (deyişbilim, üslûpbilim), sadece yazarın biçimini incelemekle kalmaz, okurun yazınsal metinden ne anladığını da araştırır. Özünlü'nün (2015: vi) belirttiği gibi, deyişbilimin ülkemizdeki öncüsü Recaizade Mahmut Ekrem'dir. Ekrem, deyişbilimin ilkelerini 'dilbilgisine uygunluk, açıklık, doğallık, duruluk, akıcılık, uyumluluk' olarak örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Roman Jakobson'un Prag Okulu görüşleri, yazın ile dilbilim arasında köprü oluşturan (Özünlü, 2015: xiii; Erden, 2010: 14) biçembilimin 1960'lardan sonra, dilbilim çalışmalarının yazınsal yapıtların incelenmesine yönelmesine neden olur bu bağlamda dilbilim, yazınsal eserlerdeki deyiş, tür ve özellikleri belli kuramlar çerçevesinde ele almaya başlar (Özünlü, 2015: xi). Erden'in (2001: 82) dile getirdiği gibi, "Çağdaş biçembilim yazarın özgün dil kullanımlarını inceleyerek bu anlam dizgelerine ve kavramsal yapılara ulaşmaya çalışır. Böylece hem yazarın değer yargıları, bakış açısı ve ideolojisini hem de toplumu etkileyen inanç dizilerini ve düşünsel akımları keşfetmeye çalışır. Sonuçta yazarın okuyucusuyla, öykü kişilerinin de birbirleriyle nasıl iletişim kurduklarını keşfeder. Dolayısıyla biçembilim bir yazınsal iletişimden söz eder. Yazınsal iletişim de dilde deneyselliğe ve yaratıcılığa yer verir."

Her biçemsel çözümlemenin, bir yazarın dil seçiminin altında yatan sanatçıya özgü prensiplerin keşfedilmesi olduğunu belirten Leech ve Short'a (1981: 74 - 80) göre, bütün yazarların ve bütün metinlerin kendilerine özgü nitelikleri vardır ve bu yüzden bir metinde dikkat çeken özellikler aynı ya da farklı bir yazarın bir başka metninde önemli olmayacaktır. Ancak Todorov (2010: 102-103), bir sanatçının yazınsal yapıtlarından birinin, öbür yapıtlarından tümüyle soyutlanamayacağını, sanatçının bütün yapıtlarının, düzenleyimindeki iç birliğe dolayısıyla da görece bağımsızlıklarına karşın, aynı yaratıcı bilincin organik bir gelişme süresindeki gerçekleştirmeleri olduğunu belirtir. Bu yüzden söz konusu sanatçının diğer yapıtları dikkate alındığında, bir yazınsal metnin özel öğelerinin dilsel bilinçte taşıdığı bütün gücül içeriğin yeniden bulunacağını ve anlamlandırmanın daha iyi olacağını ifade eder.

Leech ve Short'un (1981: 74 - 80) biçemsel çözümleme metoduna göre, düzyazı metinler, sözcüksel kategoriler, dilbilgisel kategoriler, değişmeceli dil, bağlaşıklık ve bağlam olmak üzere dört ana başlıkta ele alınan dil özelliklerine göre çözümlenebilir. Yazarlar, anlamsal kategorilere ayrıca değinmediklerini zira bunlara yukarıda anılan kategoriler aracılığıyla ulaşılabileceğini belirtirler. Böyle bir kategorileştirmenin amacının sezgisel olduğunu, kategorilerin çakışmasının doğal olduğunu dolayısıyla aynı özelliğin farklı başlıklar altında anılabileceğini belirtirler.

A. Sözcüksel Kategoriler

Bu başlık altında metindeki basit ya da türemiş sözcükler; resmi ya da konuşma diline ait sözcükler; betimleme ya da değerlendirmeye yönelik sözcükler; cins ya da özel adlar; deyim kullanımları; ender kullanılan sözcüklerin kullanımı; özel yapısal kategorilerin varlığı araştırılır.

Adlar, somut ya da soyut oluşlarına göre, eğer soyut adlar varsa, bunların belli olaylara, algılama süreçlerine, ahlaki ya da sosyal özelliklere göre kullanılıp kullanılmadığına; cins ya da özel ad kullanımlarına göre incelenir.

Sfatlar, hangi sıklıkta kullanıldıkları, fiziksel, ruhsal, görsel, işitsel, renk, duygusal gibi hangi niteliğe gönderme yaptıkları, tanımlayıcı tümcecik olup olmadıkları, derecelendirilip derecelendirilemedikleri, isimden önce ya da sonra yer aldıklarına göre incelenir.

Eylemler, durum ya da hareket bildirmeleri, geçişli ya da geçişsiz olmalarına göre incelenir.

Belirteçler, hangi sıklıkta kullanıldıkları ve anlamsal işlevlerine göre (tarz, yer, yön, zaman vs.) incelenir.

B. Dilbilgisel Kategoriler

Tümce türleri, bildirme, soru, emir ya da ünlem tümceleri, yüklem eksiltili kısa tümceler olmalarına göre ele alınır.

Tümce yapıları, basit ya da bileşik olmalarına, sözcük sayısı bakımından ortalama tümce uzunluklarına, yan tümcelerin temel tümcelere oranlarına, tümce yapısının değişip değişmediğine değişiyorsa sıralı, bileşik ya da girişik olmalarına göre ele alınır.

Yan tümceler türlerine (zarf, isim ya da sıfat tümcecikleri) ve yapılarına göre incelenir.

Öbek yapılar, ad öbekleri, eylem öbekleri, sıfat öbekleri, zarf öbekleri olmalarına göre incelenir.

Sözcük türleri, sözlüksel ögeler incelendikten sonra ilgeç, bağlaç, adıl, ünlem kullanımları değerlendirilir.

C. Değişmeceli Dil

Dilin genel normlarından sapılarak oluşturulmuş yapıları incelenir. Geleneksel değişmeceli dil yapıları bunu en iyi örnekleyen yapılarıdır.

Dilbilgisel ve sözlüksel şemalar, metindeki biçimsel ve yapısal tekrarlar (art gönderim, koşutluk, vs.) ele alınır.

Sesbilgisel şemalar, uyak, ses yinelemeleri, ünlü yinelemeleri; ünlü, ünsüz düzeni ve sesbilgisel yapıların anlama etkileri incelenir.

Söz sanatları, dilsel düzen ihlalleri ya da anlamsal, sözdizimsel, sesbilgisel, ya da yazımsal şapmalar ele alınır. Bu tip şapmalar mecaz, ad aktarması, hiciv gibi geleneksel söz sanatlarıyla örneklenir.

D. Bağlaşıklık ve Bağlam

Bu bölümde bağlaşıklık başlığı altında metnin bir kısmının diğerine bağlanma yolları göz önünde bulundurulur. Bu metnin iç düzenlemesiyle ilgilidir. Bağlam başlığı altında, metin, katılımcıları (yazar ve okur; karakter ve karakter) arasında iletişim olduğunu varsayan bir söylem olarak görüldüğünden, metnin dış dünyayla olan ilişkisi göz önünde bulundurulur.

Bağlaşıklık, metnin tümceleri arasındaki mantıksal ya da diğer bağlantılar (bağlaçlar, bağlantı zarfları), örtük anlamsal bağlantılar incelenir. Adıllarla, değiştirim ögeleriyle, eksiltili yapılarla yinelemelerden kaçınarak bağlantı oluşturma biçimleri ele alınır.

Bağlam, yazarın okuruna doğrudan mı yoksa bazı kurgusal karakterlerin söz ya da düşünceleri aracılığıyla mı seslendiği, gönderen gönderilen ilişkisine ipucu olan dil kullanımları (ben, beni, bana, benimki gibi birinci tekil kişi adılları), bir karakterin söz ya da düşüncelerinin doğrudan, dolaylı ya da bağımsız dolaylı biçimde aktarıldığı göz önünde bulundurulur.

Leech ve Short'tan aktarılmaya çalışılan biçimsel çözümleme başlıkları, Dilidüzgün'ün (2008: 99) ifadeleriyle daha iyi özetlenebilir. Yazara göre, "Metinlerin farklı biçimsel özellikler taşımasını sağlayan yapılar, sözdizimsel düzlemle ilgili biçimsel yapılar, anlamsal düzlemle ilgili biçimsel yapılar, kullanılan dil ve anlatıcı bakış açısı ve tutumu olarak sayılabilir."

2. Biçimsel Çözümleme Örneği Olarak Özgürlük Atları

Metinler, yüzey yapılarındaki dilsel, dilbilgisel ögeler aracılığıyla birbirleriyle bağlantılı tümcelerden oluşan bağlaşıklık, derin yapılarındaki anlamsal bağlar sonucu olarak da bağdaşık iletişim birimleridir. Yüzey yapı ya da küçük ölçekli yapı olarak ifade edilen metnin görünen kısmındaki bağlaşıklık ilişkilerinden hareketle derin yapı ya da büyük ölçekli yapı olarak karşılık bulan metnin görünmeyen kısmındaki anlam katmanlarına ulaşılır. Yazımsal metinler yazımsal olmayanlara göre daha derin bir okuma gerektiren metinlerdir. Yazımsal metin yazarları, özellikle öykü, şiir gibi dil ekonomisi gerektiren türlerde, sözcüklerin gücünden, temel anlamlarının yanı sıra yan anlamlarından, değişmeceli dilden, simgesel ifadelerden, imgelerden, örtük anlatımlardan yararlanırlar. Az sözcük içine çok şey sığdırma ilkesinden hareketle metnini üreten yazarın dili kullanma biçimi onun biçimsel özelliğini ortaya koyarken bu özelliklerin çözülmesi metnin daha iyi anlamlandırılmasını sağlar.

Özgürlük Atları, ilk okunuşta yeterince anlamlandırılmayan, biçimsel çözümleme gerektiren bir metindir. Metindilbilim de metinlerin en iyi şekilde anlamlandırılmasında bir çözümleme yöntemidir. Bu yöntem uygulanırken metnin yüzey yapısında incelenmesi gereken sözcüksel ve dilbilgisel bağlaşıklık ögeleri

biçimsel çözümlenmeye ışık tutan dil kullanımlarıdır. Biçimsel özellikler zaten metindilbilimsel çözümlenmede incelenmesi gereken özelliklerden biridir. Dolayısıyla biçimbilim metindilbilimin kapsamındadır. Biçimsel çözümleme sırasında Leech ve Short'un biçimsel çözümleme yönteminin yanı sıra metindilbilimin olanaklarından da yararlanılacaktır.

Sürekli olarak çocukluğundaki mutlu olduğunu düşündüğü günleriyle şimdisi arasında gidip gelen, sınıfta kalması durumunda parasız yatılı okul parasını ödeyemeyeceğini söyleyen üvey babası tarafından eğitim hayatı engellenen, annesi ve üvey babası ile yaşayan bir kız çocuğunun ruh durumunun yansımaları olarak özetlenebilen öykü bir durum öyküsüdür.

Bilinç akışı (stream of conscious), iç monolog (internal monolog), geri dönüş (flashback) ve ileriye gidiş (flashforward) tekniklerinin yer aldığı öyküde geçmiş, gelecek ve şimdi iç içedir. Kurgusu, biçimsel yapısı ve estetik yönüyle ön plana çıkan öykü klasik anlatılardaki gibi bir olay etrafında şekillenmemiştir. Geçmişte yaşananların izleri şimdiki ana yansımıştır. Örneğin kişileştirilerek yansıtılan 'dolap' imgesi bir kız çocuğu ile onun geçmiş güzel günleri arasında bağ oluşturmuş, geri dönüşlerle geçmişin izleri, çağrıştırdıkları anlatılırken geçmiş ve yaşanan an çocuğun zihninde birbirine karışmıştır. Tosun'un (2014: 59) "varoluşsal bir hesaplaşma, nesnelerin ruhuna nüfuz ediş, aydınlanma ve keşif yolculuğu" olarak betimlediği bilinç akışı ile yazılan metinde, öykü kişisi kız çocuğunun çeşitli zamanlardaki zihinsel izlenimleri kopuk, parça parça örtük ifadelerle verilirken hayatı, etrafındaki nesnelere örneğin dolabı, kedileri nasıl algıladığı bilinç yansıması ile aktarılmıştır. Bu kız çocuğunun, çıkarımsal olarak anlaşıldığı üzere, babasını kaybettikten sonra soğuk ve ilgisiz bir üvey babayla yaşamak zorunda kaldığını; üvey babanın kızın eğitim hayatına devam etmesine engel çıkarmasının kızın psikolojisindeki karşılığını; etkilenme sürecini ve beninde yarattığı hasarı çıkarmak mümkündür.

Koşut yapı tekrarlarının şürsel bir ritim kazandırdığı öyküde kız çocuğunun sürekli olarak geçmişe, babasının hayatta olduğu döneme bazen bir dolap bazen sararmış, eski çay bardaklarıyla zihinsel yolculuk yaptığı bazen de adıyla anılmayan, 'kadın' genel kavramıyla verilen bir kadının anıları aracılığıyla toplumda modernleşme adına yaşanan değişimi; bu kadın ve annesi nezdinde, geleneksel kadın ile modern kadını karşılaştırarak kadının değişimini işaret ettiği görülür. Tosun'un (2014: 68 - 69), modernizmin eleştirel dili olarak ifade ettiği bilinç akışı, hem gelenekle hesaplaşmanın adı hem de modern insanın yeni konumunu yansıtmaya araçtır. Zaten bu tekniğin öncülleri modernist yazarlardır.

Metnin tümceleri arasında mantıksal bağlar bulunmaması ve anlamsal işlevleriyle çok sayıda devrik tümce varlığı bilinç akışı tekniğini destekler. İnsan bilincinin doğal akışına uygun bir şekilde noktalama işaretlerine uyulmaması, kimi özel adların büyük harfle yazılmayışı, anlamı örtük tümceler, bilinç altının gelgitlerine paralel bir şekilde geçmiş ve şimdi arasındaki ani ve sürekli gidiş gelişler, metnin biçimsel yapısı dikkatli bir okumayı gerektirmektedir.

Anlatı zamanının, belki de ânu değerlendirirken geçmişe yapılan zihinsel bir yolculuk esnasında düşünülenlerin sürebileceği kadar kısa bir zaman dilimine yerleştirilmiş olması, zamanın algılanışındaki belirsizlik bilinç akışı tekniğini destekler.

2.1. Bağlaşıklık Ögeleri

• *Sözcüksel Bağlaşıklık Ögeleri/Sözcüksel Kategoriler*

Adlar

Öykü, 'çocuk, dolap, kadın, anne, babalık/üvey baba, Ankara, kedi, at, parasız yatılı/okul' gibi en çok yinelenen sözcükler etrafında örüntülenmiştir.

Metinde, 'duygu, sevgi, sevgisizlik, akıl, erdem, aşk, hüznün, özgürlük' gibi birkaç soyut ad dışında daha çok somut adlar yer almaktadır. Somut adların soyut adlardan daha fazla akılda kaldığı dolayısıyla öykünün akılda kalıcılığını artırdığı gibi bir çıkarım yapılabilir.

Sıfatlar/Sıfat grupları

Metinde, 'yeni, mutlu, yoksul, soylu, caketataylı, floresanlı, doru, büyük, küçük, gretenli, kocaman, monden, yüksek, üst, zor, şanlı, şerefli, acı, güzel, mutlu, hayınca, uygar, kocaman, koskoca, üç, sekiz, saygılı, az' gibi sıfatlar;

‘Eritilmiş lastik tadındaki bu yağlar’, ‘gipur dantel yakalı rob’, ‘saten giysili hanımlar’, ‘çocuklara özgü kesinlik’, ‘özgürlük, rüzgâr dolu atlar’, ‘yoluk üzgün kaşlar’, ‘acı güzel tat’, ‘o kör, hırsız, sokak kedileri’, ‘şanlı şerefli kurallar’, ‘duru, mutlu bir ölüm’, ‘sıksa bir üvey kız’ gibi sıfat tamlaması görünümündeki ad öbekleri;

‘Sararmış pembeler’, ‘yemek yediği iskemle’, ‘Birinci dünya savaşında yapılmış dolap’, ‘yıkılmış çamaşır kokan serin akşam’, ‘küflü eskimiş çay bardakları’, ‘pembe suskun çay fincanları’, ‘bitkisel yağlarla yapılan akşam kahvaltıları’, ‘onu tanıyan anlayacak biri’, ‘önemsemeye hazır küçük gazete muhabirleri’, ‘herkesin yanında söyleyebileceğimiz kelimeler’, ‘buruşmuş yapma çiçekler’, ‘bozulmuş olanlar’, ‘yemek suyuna batırılmış ekme’, ‘o budunu gittikçe koyulaşan analığı’, ‘palyaço giysileriyle gelen hüzün’, ‘sana dönüşen havuç burunlu’, ‘sonradan edindiğiniz ölü kabuklarınız’, ‘çekilmiş resmi’, ‘damdan düşen bir kurbağa’, ‘görünmeyen adam’ gibi sıfat fiille nitelenen yapı (ortaç yan tümcesi) kullanımlarının çokluğu metnin betimsel yönünü destekleyen dil kullanımlarıdır.

İçinde eylem bulunan ya da bulunmayan niteleyicilerin çokluğu nitelenen varlıkları daha iyi tanımlamak, onlarla ilgili farklı özellikleri aynı tümce içerisinde sıralayabilmek içindir. Birden fazla niteleyici ile zenginleşen ad öbeği yapıları tek bir yüklem kullanarak mümkün olan en fazla nitelermeyi ifade etmeyi sağlar. Öykü yazarının daha az temel tümce ile daha fazla bilgi aktarmasını sağlayan yani eylemden çok ad kökenli sözcük ve yapı kullanarak, kapsamlı metin türlerinde daha fazla eylem yapısıyla anlatılabilecek bir konuyu daha az sayıda tümcede toplayıp akıcı bir metin oluşturması biçimsel bir özelliğidir.

Eylemler

Metindeki 35 isim tümcesi metnin betimsel yönünü gösterir. Ayrıca 14 kez kullanılan ‘olmak’ fiili, ‘güzelleşmek, kolaylaşmak, kırılmak, yaşlanmak, ihtiyarlamak, yoksullaşmak, zorlaşmak’ gibi çoğu sıfat köklü oluş fiilleri metnin betimsel yönünü destekleyen kullanımlardır. Metinde ‘tutmak, beğenmek, bulmak, sıvamak, bükme, istemek, saymak, tanımak, anlamak, kırmak, yıpratmak, bilmek, kabul etmek, çıkarmak, vermek, demek, söylemek, sevmek, görmek, bitirmek, anımsamak, konuşmak, yenilemek, unutmak, ödemek, sürdürmek, bırakmak, satmak, almak, seçmek, çizmek, ürkütme, kapatmak’ gibi kılış fiillerinin yanı sıra, kedileşmek, çıkmak, sanmak, gelmek, kalmak, durmak, bakmak, sevinmek, direnmek, yitme, gitmek, üşümek, yapılmak alışmak, yetmek, yetinmek, sayılmak, katlanmak gibi durum fiilleri de kullanılmıştır.

Belirteçler

‘İnip, kedileşip, iyiden, gittikçe, ne denli, çok iyi, yeni, giderek, giderken, en çok, nereden, çok, az, niye, nasıl, dizim dizim, gündüzleri, geceleri, artık, dizim dizim, ... madan önce, girerken, o zaman, çok yağışlı, kötü, sinip, ne denli, çok az, iyice, bu kadar, donup, adamakıllı, olup’ gibi belirteçlerin azlığı, metinde kısa tümcelerin, öge eksiltilli tümcelerin, eksik tümcelerin ve isim tümcelerin çok olduğunu gösterir. “İsimler somut-soyut varlıkları ve onların türlü durumlarını; fiiller varlıkların iş, oluş, hareketlerini karşılırlar. Zarflar ise daha çok fiillerin anlamlarını sınırlayıcı işlevler görürler. Dolayısıyla isim yüklemelerin, fiil yüklemelerinki kadar zarf tamlayıcılarının olmayacağı açıktır.” (Karademir, 2015: 212).

• Dilbilgisel Bağlaşıklık Ögeleri/Dilbilgisel Kategoriler

Gönderim

Öykü kişisi ‘çocuk’a birinci tekil kişi adlı ile 8 kez, ikinci tekil kişi adlı ile 1 kez art gönderim yapılmıştır. Öykü kişisi ‘kadın’a, ‘kendi’ dönüşlülük adıyla 3 kez, birinci tekil kişi adıyla 2 kez gönderim söz konusudur. ‘Kadın’ öykü kişinin nesli ile ‘çocuk’ öykü kişinin nesline ‘siz, biz’ kişi adlarıyla; ‘hayvanlar, ağaçlar, atlar, sokak kedileri’ sözcüklerine ‘onlar’ kişi adlarıyla gönderimler mevcuttur. Üçüncü tekil gösterme sıfatı kullanılarak ‘o dolap, bu dolap, o herif, o zaman, o zarafet, o yaşamayı bilmesi, o kör, hırsız sokak kedileri, o yıl’ gibi yapılanmalarla da gönderimler mevcuttur. Ancak bütüne bakıldığında, metin türüne uygun biçimde (az sözcük kullanımının doğal sonucu olarak), daha çok yüklem sonlarındaki kişi ekleriyle ve iyelik ekleriyle gönderimler yapılarak metnin bağlaşıklık kılındığı gözlenmiştir.

Öge Eksiltileri

Eksiltili yapı kısa öykü yazarının az sözcük kullanma, metni sıkıcı hale getiren gereksiz tekrarlardan kaçınma amacıyla kullandığı biçemsel özelliğidir. Kısa tümce kullanımının doğal sonucu olarak,

'Erkek - kadın ilişkisinde, kadınlar yetinmeyi bilmelidir. Hoş görmeyi de (bilmelidirler), ne de olsa (onlar) erkektirler.' tümceleri yüklem ve özne eksiltisine örnek verilebilir.

(Dolabın) Kapaklarının cilaları aşınmış.' tümcesi tamlayan eksiltisine örnek verilebilir.

'«Onu tanıdınız mı?» «Ab (onu) nasıl tanıdım.»' tümceleri nesne eksiltisine örnek olabilir.

Metinde yer alan çok sayıdaki öge eksiltili tümceler kısa öykünün doğasına uygun biçemsel kullanımlardır.

2.2. Sözdizimsel Biçem Özellikleri

Öyküde, yazarın, pek çok öyküsünde olduğu gibi, sözdizimsel biçem özelliği olarak ilk dikkat çeken, kısa tümceler, devrik tümceler, eksik tümceler ve örtük ifadelerdir. Uzun betimlemelere yer vermektense, anlam genişlemesi sağlayan, sıfat işlevli ortaç yan tümceleri tercih edilmiştir.

• Kısa Tümceler:

Kısa öykünün gerektirdiği üzere metnin genelinde uzun tümcelere yer verilmemiş daha çok, 'Ab nasıl tanıdım. Mütibiş canım. Ha ne diyordum. Sizî de kırarlar. İlkokulu bitirmiştim. Ellerimde zaîyyet bezeleri... Yadsıyamam. Çok yorgunum. Gidiyor musunuz? Güle güle. Sizden üşüdüm.' gibi kısa tümce kullanımları biçemsel bir özellik olarak belirlenmiştir.

• İşlevsel Tümce Yapıları (Devrik Tümceler)

Öyküde metnin şiirselliğini destekleyen devrik tümcelere yer verilmiştir. Biçem zenginliği olarak devrik tümce kullanımı yargıyı vurgulayarak duygu değerini arttırır.

'Bu dolabı onu tanıyan anlayacak birine onartın dedim size, eskiliği teklîği kusur değil erdemdir o herifi nereden bulduunuz bişeyleri katıp sıvamış üstüne tahtasının iyiden boynunu bükmüş bu yoksul dolabın.' tümcesi noktalama işaretlerine uyulmadan bilinç akışına paralel bir şekilde art arda sıralanmış tümcelerden oluşurken yüklemden sonra gelen öğeler, bitmiş görünen tümceye eklenerek açıklama işlevinde kullanılmış aynı zamanda metne şiirsel bir ritim kazandırmıştır.

'Bir gün bağa giderken annem de landosunda onu görmüş.' tümcesinde 'onu' adılı, 'Hiç yolu yoktu başka okumamın.' tümcesinde 'yolu' ögesi yüklem öncesine getirilerek vurgulanmışlar ve de 'başka okumamın' ifadesi açıklama amaçlı yüklem sonrasına getirilmiştir. 'Ne kıtmış tutkularım.' tümcesinde 'tutkularım' yüklem sonrasına açıklama amaçlı yerleştirilirken 'Sizden üşüdüm.' tümcesindeki gibi vurgulanmak istenen öge yüklem öncesine getirilerek ifade edilmiştir. Çok sayıdaki devrik tümce kullanımı biçemsel özellik olarak tespit edilmiştir.

• Doğrudan aktarım tümceleri:

Sayca az olmakla beraber, 'Bu dolabı onu tanıyan anlayacak birine onartın dedim size...', 'Dedikleri gibi insan gözüne bakamıyor.', 'Ne de olsa kadınsınız dedim.', 'Kazanmana bu kadar sevinme, dedi babalığım.', 'Ben de olmaz dedim.' gibi doğrudan aktarım tümceleri biçemsel özellik olarak belirlenmiştir. Sözü fazla uzatmadan verme adına kullanılan biçemsel bir özelliktir.

• Ünlem Tümceleri

Okuru daha aktif hale getirmek için kullanılan, sözü fazla uzatmadan anlamsal yapının ifadesini kolaylaştırıcı ünlem tümceleri sözdizimsel biçem özelliği olarak görülmektedir.

'Anne okulda bana dediler ki!' yorumu okurun çıkarımına bırakılan bu eksik ünlem tümcesi çocuğun yüreğindeki kaygıyı, telaşı sezdirme, 'Ben çocukken (ne zaman çocuk olmuştum!)' tümcesinde ise soru anlamı ihtiva etmesine rağmen çocuğun çocukluğunu yaşayamadığını dolayısıyla öfkesini sezdirme ve 'Gerçi, giderek yoksullaşmıştı, bunda kendinde arıyordu kusuru, devlet işinden hep genç kalacakmışçasına ayrılmak ne demektir!' tümcesinde ise yine soru anlamı ihtiva etmesine rağmen, devlet işinden ayrılmamanın büyük bir hata olduğunu sezdirme işleviyle ünlem tümceleri kullanılmıştır.

• Soru Tümceleri

Sözdizimsel biçem özelliği olarak 'soru' tümcesi, yazarın okuru bir konu hakkında düşündürürken onun okuma eylemine daha fazla katılımını sağlamak amacıyla kullanılabilir:

Eritilmiş lastik tadındaki bu yağları beğenmemek ne demek oluyor? «Onu tanıdınız mı?» Ama siz öyle misiniz? (Siz de kurdular mı?) Hayvanları niye severiz? Niye severiz anne? Ama ben kardan adamı da seviyorum anne onun faydası ne ki? Yıllarla siz, tüm mü yüreceksiniz ne? Atları çok seviyorum, bana büyüünce at alır mısın? Atları sevmeyelim mi? Gidiyor musunuz?

• Eksik tümce kullanımı

Metinde söylenmek isteyip söylenemeyenler, okurun çıkarımına bırakılan, bilinç akışını destekleyen eksik tümce kullanımları oldukça fazladır. Okuru düşünmeye sevk ederken okuma eylemine dahil eden, dil ekonomisi adına eksik tümce kullanımı da yazarın sözdizimsel biçem özelliğidir.

Sizin yeni şeyler getirmeye yüreğiniz yetmiyor, bizim bozulmuş olanlara...

«1928'de Ankara'dayken, Cumhuriyet balolarında, saten göysili hanımlarla, caketataylı beyler, en çok dans ederekten, büyük Ata'dan söz etmek isterim...»

Ankara deyince, floresanlı pastanelerle önemsenmeye hazır küçük gazete muhabirleri, buruşmuş yapma çiçekler, ve nedense bir yağmur.

Gipur dantel yakalı robum, Paris esanslarım vardı...

Mümkün değil gözlerine bakmak...

Ha ne diyordum. Hariciyeden birinin ne aşkı adamın ki o zarafet, o yaşamayı bilmesi, çiçek göndermedeki isabeti...

Aaaa yani aşkı kabul etmediğimizi nerden çıkarıyorsunuz...

Bizim kuşak, neyin ne denli sürdürüleceğini çok iyi biliyordu...

Bi garip direnme, zorlanmadır gidiyor...

Annemin o budunu gittikçe koyulaşan analığı, gerdanlıkları, zebecetleri, a siz zebecetleri seviyorsunuz. Babamın erkeklüğünün metresleri, Franz Lehar'ın operetleri benim gretenli balıklarım, kolalarım, kristofl gümüş takımlarım, kocalarım.

Sizin yeni şeyler getirmeye yüreğiniz yetmiyor, bizim bozulmuş olanlara...

Onlar yaşamamıza katılırlar, sesleri, sonra nasıl anlatayım...

Bu günkü ödevimiz.

Ben söyleyeyim canım, inekler süt verir, koyunlar et verir, kapımızı bekler köpekler, ya kediler; kedileri sevmek gerekmez insanlar kapamı icat ettiler...

Sana katılan, sana dönüşen havuç burunluymu tüm beraberindekileri sevmen yaşamayı güzellemeye hazırlıktır...

Onunla aramıza dünya girmemişti...

Ellerimde zafiyet bezeleri...

İmlerinizi, cımlarınızı, tunlarınızı.

• Sesbilgisel şemalar

Koşut yapı tekrarları, uyaklı sözcükler öyküye şiirsel bir ritim kazandırmaktadır.

Bu dolabı onu tanıyan anlayacak birine onartın dedim size, eskiliği teklifi kusur değil erdemdir o herifi nereden buldunuz bişeyleri katıp ıvıvıvı üstüne tabtasının iyiden boynunu bükümü bu yoksul dolabın. Hariciyeden birinin ne aşkı adamın ki o zarafet, o yaşamayı bilmesi, çiçek göndermedeki isabeti... Annemin o budunu gittikçe koyulaşan analığı, gerdanlıkları, zebecetleri, a siz zebecetleri seviyorsunuz. Babamın erkeklüğünün metresleri, Franz Lehar'ın operetleri benim gretenli balıklarım, kolalarım, kristofl gümüş takımlarım, kocalarım. Yalnız bu odada o dolap yapayalnız olmasa burdan gütmek, yıkanmış çamaşır kokan serin akşam çıkamak kolay. Duygularımızdan, sevgimizden utanır olduk. Sengisizliği savunmayı aklı yüceltmek sandık. Pembe suskun çay fincanları kurıldı. Yerlerine, bitkisel yağlarla yapılan akşam kahvaltılar geldi. O zaman, anlayışsızlığımız bizi keskinleştiriyor. Sizin yeni şeyler getirmeye yüreğiniz yetmiyor, bizim bozulmuş olanlara... Damdan düşen bir kurbağa kuyruğunu tütretti. Onu gören jandarma aldı onu götürdü mezarının taşına şu cümleyi kazdırdı... Bu günkü ödevimiz. Hayvanları niye severiz? Niye severiz anne? Ben söyleyeyim canım, inekler süt verir, koyunlar et verir, kapımızı bekler köpekler, ya kediler; kedileri sevmek gerekmez insanlar kapamı icat ettiler... Yaprağın acı güzel tadı ağzımıza yayıldı. Onların ataları erenköylerde eski saraylarda, dizim dizim salınrlardı. Masallarda cevizleri unutmak olmazdı. Ben o zamanlar bu öfkeyi ve yoksulluğumu bilmiyordum. Parasız yatılı sınavına

girerken, tanrıya dua ediyordum. «Ne sandınız, o zaman tanrı vardı. Onunla aramızda dünya girmemişti...», “Tanrı da pek ortalarda yoktu gündüzleri. Geceleri geliyordu, ölümü istiyordum tanrıdan. Ölünce, babalığım, donup kalıyordu. Ama her şeyi görüyordum ölünce. Duru, mutlu bir ölümdü bu. Yapılan haksızlığa daha iyi bir karşılık bulamıyordum. Gerçi, giderek yoksullaşmıştı, bunda kendinde arıyordu kusuru, devlet işinden hep genç kalacakmışçasına ayrılmak ne demekti! İnsanlar yaşlanıyorlar, hatta ihtiyarlıyorlardı. «Tekâidiye» az da olsa gene bir şey sayılırdı. Belli bir yoksulluğun parasına hazırlanan yaşama kolaydı. Şimdi küçük esnafa ev beğendirmek çabası ne denli aşâğılatıcıydı. O ki, koskoca «nafia» mübendisiydi. Atları çok az tanıyor, ama adamakıllı tutkun onlara, demek ki, atları çok iyi tanıyor.

• Örtük Anlatımlar

Yazınsal metinlerin biçemsel özelliği olarak örtük anlatımlar, metinlerde açıkça ifade edilmemiş ancak diğer ifadelerden yapılan çıkarımlar sonucunda anlaşılabilir ifadelerdir. Metin üreticiler söylemek istediklerini bazen doğrudan bazen de biçemsel özellikler olarak örtük bir biçimde ifade ederler. Metin üretici tarafından sezdirim olarak metne yerleştirilen bu bilgiler metin çözücü tarafından çıkarım yoluyla anlaşılır.

“Çocuğun kirpikli çocuk gözleri vardı. Yemek yediği iskemlenin üstünden inip kediye gitti. Kedi sobanın yanında kedileşip duruyordu...” tümcelerinde, içinde bir soba yanında da bir kedinin ve bu kediyle oynayan sıradan bir çocuğun bulunduğu geleneksel yuva imgesi, biraz daha büyümüş ve sürekli olarak geçmişine zihinsel yolculuk yapan bu kız çocuğunun iç monoloğu ile verilir.

Öykü kişisi kız çocuğunun iç monologları devam eder: “Birinci dünya savaşında yapılmış dolap, odada çok yer tutuyor. Kapaklarının cilaları aşınmış. Dolabın durumu uygunsuz. Oturmalıklar köşeli, (mutlu çağların küflü eskimiş çay bardakları sararmış pembeleriyle ordalar).” tümcelerinden, dolabın 1914-18 yılları civarında yapılmış eski bir dolap olduğu, yenilenmesi gerektiği; eskiden kalma çay bardaklarının çocuğun mutlu olduğu günleri hatırlatan, geçmişle bağ oluşturan objeler olduğu çıkarılır. Dolap ve sararmış çay bardakları geçmişe sembolize eden objelerdir. Modernizmle birlikte ortaya çıkan, geçmişe ait olan eskiden yani gelenekten kurtulma, yeni olana yönelme, yenilik tutkunluğu sezdirilmektedir. Geçmiş eskimiştir ama orada mutluluk vardır.

“Sen git, diyorlar, gittikçe yüzün güzelleşiyor. Yalnız bu odada o dolap yapayalnız olmasa burdan gitmek, yıkanmış çamaşır kokan serin akşama çıkmak kolay.” tümcelerinden çocuğun anılarıyla bağ kurmasını sağlayan dolaptan ayrılmadığı; geçmişinden, anılarından kopmadığı; odaya kapanmışlığı; dışarı çıktıkça sıkıntılı ruh halinden kurtulduğu çıkarılabilir. ‘Dolap’ çocuğun geçmiş güzel günlerinin, anılarının; ‘yıkanmış çamaşır kokan akşam’ öyküdeki şimdinin sembolüdür.

“Duyularımızdan, sevgimizden utanır olduk. Sevgisizliği savunmayı akli yüceltmek sandık. Pembe suskun çay fincanları kırıldı. Yerlerine, bitkisel yağlarla yapılan akşam kahvaltıları geldi. Eritilmiş lastik tadındaki bu yağları beğenmemek ne demek oluyor?” tümcelerinde, aklın insan hayatının mutlak yöneticisi kabul edilerek yüceltildiği aydınlanma felsefesine dayanan modernizmle birlikte aklın, bilimin ön plana çıkarıldığı, insanın duygularının, gelenek ve inançların hiçe sayıldığı buna bağlı olarak ülkede yaşanan toplumsal ve bireysel değişim sezdirilmektedir. Değişimi kabul etmemek gibi bir ihtimale yer verilmediği çıkarılabilir. ‘Pembe suskun çay fincanları’ geleneği sembolize ederken ‘bitkisel yağlarla yapılan akşam kahvaltıları’ modern yaşamı sembolize etmektedir.

“Bu dolabı onu tanıyan anlayacak birine onartın dedim size, eskiliği teklifi kusur değil erdemdir o herifi nereden buldunuz şeyleri kattı swamış üstüne tahtasının iyiden boynunu bükmüş bu yoksul dolabın.” tümcesindeki dolap imgesi, eskiyi temsil ederken dolaba yapılan müdahaleler modernleşme adına düşünmeden yapılan yanlışları temsil etmektedir. Eskinin yani geleneğin kıymetinin bilinmediği oysa ki geleneğin bir milleti millet yapan kültürel birikimi ve vazgeçilmez değerleri olduğu; modernleşme, değişme adına hatalar yapıldığı, toplumun bundan zarar gördüğü çıkarılabilir.

“O kadın öyle biriydi ki, herkesin yanında söyleyebileceğimiz kelimelerle konuşulurdu kendisiyle. O bunları salt kendisine söylenmiş sayardı. Nasıl da soylu bir aileden geliyordu: «1928’de Ankara’dayken, Cumhuriyet balolarında, saten giysili hanımlarla, caketataylı beyler, en çok dans ederekten, büyük Ata’dan söz etmek isterim...»” tümcelerinde, ‘kadın’ olarak anılan öykü kişisinin vaktiyle anlattığı anılarına, geçmiş içindeki bir başka geçmişe zihinsel yolculuk yapılır. Bu kadın saygın bir kadındır. Onunla herkesin yanında konuşulması gerektiği ölçüde konuşulabildiği ancak onun bunu, soylu bir aileden geldiği için, sadece kendisine gösterilmiş bir özen olarak algıladığı sezdirilir. Bu kadının Atatürk’le aynı ortamda bulunacak kadar görmüş geçmiş, devlet

erkanından biri ya da onun eşi olduğu çıkarılabilir. Cumhuriyet'in ilanından iki sene sonra, 1925'te düzenlenmeye başlamış olan Cumhuriyet balolarının dördüncüsü söz konusudur.

Bilinç akışı ile aktarılan *"Ankara deyince, floresanlı pastanelerle önemsenmeye hazır küçük gazete muhabirleri, buruşmuş yapma çiçekler, ve nedense bir yağmur."* tümceleri, *'Ankara' sözcüğünün 'kız' öykü kişisinde çağrıştırdıklarıdır.* «*Onu tanıdınız mı?*» tümcesinde 'o' adlı ile Atatürk'e gönderim yapılır, kadının Atatürk'ü tanıyıp tanımadığı merak edilir. Kadının anıları, kızın anılarındaki haliyle bilinç akışına uygun bir şekilde verilmeye devam eder. Zira bilinç, anıdan anıya ya da anıdan ana gidip gelen bir hal içindedir dolayısıyla tamamlanmamış ifadeler, bir konudan diğerine ani geçişler söz konusudur.

"Ab nasıl tanımam: Yeni genç kız oluyordum. Gipur dantel yakalı robum, Paris esanslarım vardı..." tümcelerinden, 15-17 yaşlarında, varlıklı bir aileye mensup kız çocuğunun çıkarımı yapılabilir.

"Dedikleri gibi insan gözüne bakamıyor. Müthiş canım. Bir gün bağa giderken annem de landosunda onu görmüş. Atatürk, doru bir kıvraktaymış. Mümkün değil gözlerine bakmak..." tümcelerinde, Ata'nın heybeti, kendisini görenlerde oluşan etkinin büyüklüğü sezdirilir.

"Aaaa yani aşkı kabul etmediğimizi nereden çıkarıyorsunuz... Sizi de kırarlar. Zaman her şeyi yıpratır. Bizim kuşak, neyin ne denli sürdürüleceğini çok iyi biliyordu... Ama siz öyle misiniz? Bi garip direnme, zorlanmadır gidiyor..." tümcelerinde eski neslin de aşkı önemseydiği fakat ilişkilerde kadının, erkeğin ihanetine uğrayabildiği, zamanla aşkın yara aldığı ancak eski neslin haddini bildiği; sıkıntılarını bile yerinde ve kararında yaşadığı, yeninin ise nasıl davranması gerektiğini bilmediği sezdirilir. Yine geleneksel olanla modern olan karşılaştırılmaktadır.

"Ya ben, İblamurlar Altında romanını yeni bitirmiştin. Annemin o budunu gittikçe koyulaşan analığı, gerdanlıkları, zebecetleri, a siz zebecetleri seviyorsunuz. Babamın erkekliğinin metresleri, Franz Lehar'ın operetleri benim gretenli balıklarım, kolalarım, kristofl gümüş takımlarım, kocalarım." gibi eksik tümcelerle kadın öykü kişisinin anıları bilinç akışına paralel olarak aktarılmaya devam eder. Bu tümcelerde, kadının okuyan biri olduğu, annesinin gittikçe soyu belirginleşen üvey bir annesi; gerdanlıkları, zebecetleri olduğu, babasının ise metresleri olduğu; Franz Léhar'ın operetlerini bildiği; gratenli balıklar pişirebildiği; kristofl (Christophle) gümüş takımları olduğu ifade edilirken, ailenin yüksek sosyete mensup, varlıklı ve Fransız kültürü etkilerinin hissedildiği bir aile olduğu sezdirilir. Kadının birden fazla evlilik yaptığı çıkarılır. Ailedeki Fransız kültürü etkisi toplumsal değişimin, modernleşmenin göstergesi olarak yorumlanabilir.

"Erkek - kadın ilişkisinde, kadınlar yetinmeyi bilmelidir. Hoş görmeyi de, ne de olsa erkektirler.» Ne de olsa kadınsınız, dedim. Bir diyeceğim daha var ama size iletmek olanaksız. Bizle bazı şeyler giderek zorlaşıyor. En kocaman hüünlerin sıcaklığına bile alıştık. Bizimle olmak sizinle olmaktan zor. O zaman, anlayışsızlığınız bizi keskinleştiriyor. Sizin yeni şeyler getirmeye yüreğiniz yetmiyor, bizim bozulmuş olanlara..." tümcelerinde, kadın öykü kişisi, geleneğin etkisiyle erkeklerin yüceltildiği erkek egemen bir toplumun ferdi olarak kadınların kanaatkar ve eşlerine karşı hoşgörülü olmalarından yanadır. Kadın, geleneğin etkisinde olmakla beraber yenileşme yolundaki bireyin sembolüdür. Toplumda erkeğe göre ikinci planda kalmış bu kadınla iletişim kuramayacağı, düşüncelerini anlatsa da anlaşılamayacağı kızın iç monologlarıyla ifade edilirken geleneksel olanla modernizmin iyi olan taraflarını alan arasındaki iletişim kopukluğu sezdirilir. Kadın, modernleşme yolunda ama bunu tam da uygulayamayan, geleneğin yanlış tarafını da destekleyen konumdayken kız, gelenek reddedilmeden modernizmin güzel taraflarının alınmasından yanadır. Modernizmle birlikte bir şeyler değişmeye başlamış, idareci geleneksel kadının yerine haklarını arayan, bilinçli kadın geçmiştir. Bu modernizmin güzel tarafıdır. Modern kadın ilişkilerde idare etmeyen dolayısıyla zorluk çıkarandır. Büyük üzüntülerin verdiği acıların bile normal kabul edildiği bir toplum haline geldiği; geleneksel kadının yanlışları fark edememesinin modern kadını kızdırdığı; geleneksel kadının doğru yenilikleri, modern kadının da geleneğin yanlış dayatmalarını kabul edemediği çıkarılır.

Öykü kişisi kızın iç monoloğu ile verilen *"Mutluluğunuzu tanımlamak için kocaman bir kalabalığı gereksiniyorsunuz. Bana, gençliğinizde sizin de yaşadığınızı söylediler. Sonradan edindiğiniz ölü kabuklarınız yokmuş. Güzelim bir kadınmışsınız üstelik. (Sizi de kırdılar mı?) Annemi anımsıyorum. Onun, Makbule İhsan, Şahver Fethi adlı arkadaşlarıyla çekilmiş resminin yoluk üzgün kaşları sizde yok ama, olsa, yadsınmazdı. Şanlı şerefli kurallarınıza sarılmadan önce, kendi dışınızdakileri de seviyordunuz sanırım."* tümcelerinde öykü kişisi kadının mutluluğunun, geleneğin dayattıklarına sahip olmasına ve geleneğin kurallarına göre yaşamasına bağlı olduğu sezdirilir. Ancak gençliğinde onun da geleneğin kurallarına uymadan yaşadığı, yaşlandıktan sonra bu kuralları

savunduğu çıkarılır. Öykü kişisi kızın annesi ve onun arkadaşlarının geleneksel yaşamları fotoğraflara yansıtacak derecede mutsuz geçmiştir.

İç monologların devam ettiği *“Çok yorgunum. Buna yorgunluk demeyelim. Hüznündür olsa olsa palyaço giysileriyle gelen hüznün.”* tümcelerinden, kızın sıkıntılı ruh hali çıkarılırken bunun yüze yansıtılmayan, maskelenen bir sıkıntı olduğuna varılır.

Kızın, bilinç akışına paralel olarak ifade edilen, *“Bu günkü ödevimiz. Hayvanları niye severiz? Niye severiz anne? Onlar yaşamamıza katılırlar, sesleri, sonra nasıl anlatayım... Ben söyleyeyim canım, inekler süt verir, koyunlar et verir, kapımızı bekler köpekler, ya kediler; kedileri sevmek gerekmez insanlar kapamı icat ettiler... Ama ben kardan adamı da seviyorum anne onun faydası ne ki? Sana katılan, sana dönüşen havuç burunluyu tüm beraberindekileri sevmen yaşamamı güzellemeye hazırlıktır...”* tümcelerinden annesinin kendisini yetiştirmiş ya da eğitilmiş bir kadın olmadığı zira kızın ödeviyle ilgili sorduğu sorulara yeterli cevap alamayıp kendisinin cevaplandığı çıkarılır. Hayvan sevgisinin fayda sağlamaya paralel olarak değerlendirildiği belirlenirken kapan icadı modernleşmeyi, kediler geleneği sembolize etmekte, modernin yanında geleneğin reddedildiği sezdirilmektedir. Kız, annenin tersine sevginin karşılıksız olması ve çıkar ilişkisine dayanmaması gerektiğine inanır. Faydaları olmasa da hayatına dahil olanları sevmesi insanın hayatını güzelleştireceği dolayısıyla bir faydası olmasa da kendi iç huzuru için kızın üvey babasını sevmesi gerektiği sezdirilir.

Bilinç akışı ile anlatım devam eder. *“O dolabı satmışlar. Artık konuşmayalım onu, sizleri bırakmak gittikçe kolaylaşıyor.”* tümcelerinden kızla geçmiş arasında bağ oluşturan dolabın satılmasının kızı çok üzdüğü hatta ailesinden daha da uzaklaşmasına sebep olduğu anlaşılır.

“Çocukken dışlerimizi ceviz yapraklarıyla ovardık. Yaprağın acı güzel tadı ağzımıza yayılırdı. Ceviz ağaçları, gölgeli, olgun, erdemliyidiler. Sanki: Onların ataları erenköylerde eski saraylarda, dizim dizim salınırlardı. Masalarda cevizleri unutmak olmazdı. “Ben o zamanlar bu öfkeyi ve yoksulluğumu bilmiyordum. Parasız yatılı sınavına girerken, tanrıya dua ediyordum. «Ne sandınız, o zaman tanrı vardı. Onunla aramızda dünya girmemişti...” tümcelerinden acı tadına rağmen ceviz yapraklarıyla dışlerini temizlediği, kısıtlı imkanlarla bile kızın hayattan tat alabildiği çıkarılır. Kişileştirilerek oluşturulan ceviz ağacı imgesi geleneği temsil eder. Geleneğin terk edilmemesi gereken taraflarının olduğu zira geleneğin köklü bir saray kültürüne dayandığı, kolay vazgeçilemeyeceği ifade edilir. Kızın, fakirlik içinde geçen çocukluk dönemine rağmen bunun farkında olmadığı mutlu olduğu; daha sonra bu yokluğu fark edip öfkeye dönüştürdüğü çıkarılır. Parasız yatılı okul sınavını kazanmak için çocukça bir masumiyetle tanrıya dua ettiği, yaşının ilerlemesiyle birlikte hayattan beklentileri karşılanmadığı için maneviyatının azaldığı anlaşılır.

“Ben okula gitmiyordum. Tanrı da pek ortalarda yoktu gündüzleri. Geceleri geliyordu, ölümü istiyordum tanrıdan.” tümcelerinden ve zamanda ileri gidiş (flashforward) tekniğinin kullanıldığı, *“Ölünce, babalığım, donup kalıyordu. Ama her şeyi görüyordum ölünce. Duru, mutlu bir ölümdü bu. Yapılan haksızlığa daha iyi bir karşılık bulamıyordum.”* tümcelerinden, üvey babası parasızlığı bahane ettiği için eğitim hayatına devam edemeyen kızın özellikle geceleri tanrıdan ölüm isteyerek üvey babasını cezalandırmak istediği çıkarılır.

“Öz sizlerin dışında ama, biçimlerinizi yenileyin. İmlerinizi, cımlarınızı, tunlarınızı. Sizi bir gün ağlarken görmüştüm. Ne kadar sevilesi gelmiştiniz bana. Yıllarla siz, tüm mü yitceksiniz ne?” tümcelerinde, modernleşme adına biçimlerin, hitap şekillerinin değiştirildiği ancak düşüncelerde modernliğin içselleştirilemediği sezdirilir. Yapay ve biçimde kalan bir modernleşme ile duyguların kaybolduğu, duyguları muhafaza edenlerin de yavaş yavaş yitip gideceği yani geleneğin tamamen kaybolacağı ifade edilir.

“Faydalı hayvanları bi kere daha sayalım. Atları çok seviyorum, bana büyüünce at alır mısın? Otomobil doldu her yan. Atları sevmeyelim mi? Atları unutabilir miyiz ki sevmeyelim. Özgürlük, rüzgâr dolu atları, onların, ilkyaz çimenlerini.” tümcelerinde faydaya göre hayvan sevgisi değerlendirmesi devam eder. Modernliği sembolize eden otomobillerin çıkışından sonra geleneği sembolize eden atlardan vaz geçildiği bildirilir. Kız atları çok sever. At, özgürlüğü aynı zamanda geleneğin vaz geçilemeyecek güzel taraflarını sembolize eder. Özgürlük hayatı yaşanmaya değer kılan temel öğedir. Kıza göre, özgürce yaşamak için geleneklere bağlılık esastır.

“Kediyi kötü alıştırdın, nesine yetmez yemek suyunu batırılmış ekmek. Evet bu kedi giderek direniyor, hayınca bakışlarla zayıflamayı seçti. Bağlılığı su götürür. Sobanın yanına sinip snamakta kendini.” tümcelerinde verilen kedi imgesi modernizme direnen geleneğin sembolüdür.

“Kapanlar çıktığından bu yana, kedilerle alışverişim hiç de uygar birine yakışacak gibi değil. O kör, hırsız, sokak kedilerine ayrıcalık tanımam diyorum. Sanırım, kedi soyunun en şanlıları onlar. Kapanları kedi gibi görene dek benden

uygar kişi yapılamaz. Babahğmın da bunda çok payı vardır. Yadsıyamam.” tümcelerinde, modernizmin sembolü kapan, geleneğin sembolü kedilerin yerine geçer ancak kız modernliğin sorgulanmadan her yönüyle kabul edilmesini reddettiği için kendini uygar bir insan olarak görmemektedir. ‘Kör, hırsız sokak kedileri, kedi soyunun en şanlıları’ biçiminde kişileştirilerek oluşturulan kedi imgesi geleneğin görmezden gelinen ancak unutulmaması gereken taraflarıdır. Geleneksel öğelerle desteklenmediği taktirde kızın modernizmi benimseyemeyeceği sezdirilir. Uygar olamamasında en büyük pay, okuma hakkını, özgürlüğünü elinden alan üvey babasınındır. Üvey baba geleneğin değişmesi gereken bozulmuş tarafıdır.

“Küçük kızın yatma saati geldi. Atları çok az tanıyor, ama adamakıllı tutkun onlara, demek ki, atları çok iyi tanıyor. Ben çocukken (ne zaman çocuk olmuştum!) görünmeyen adam olup pasta yemek isterdim. Ne kıtmış tutkularım. Gidiyor musunuz? Güle güle. Kapıyı iyice kapayın. Sizden üşüdüm.” tümcelerinde, kızın, özgürlüğün yani geleneğin güzel taraflarının sembolü olan atları çok iyi tanimasından geleneğin muhafaza edilmesi gereken taraflarını bildiği anlaşılır. Umutlarını, özgürlüğünü elinden alan üvey babasından sıcaklık, gerçek bir baba yakınlığı, fedakarlığı görmediği; çocukluğunu yaşayamadığı sezdirilen kızın, öykünün başındaki odaya kapanmışlığı, yalnızlığı öykü sonunda da devam eder.

2.3. Anlamsal Biçem Özellikleri

• Değişmeci Dil

Yazınsal metin üreticisi mesajını iletirken yazınsallığın farklı dilinden yararlanır. Anlamsal düzlemdeki biçimsel yapılardan yani gerçek anlamlarından sıyrılmış sözcüklerle yapılan anlatımlardan; deyimlerden, atasözlerinden, eğretilme (metaphore), kişileştirme (personification), taşlama (satire), ironi (irony), abartma (hyperbole), tezat (paradoks), düz değişmece (metonymy), kinaye (allegory), kıyas (analogy) gibi söz sanatlarından (rhetorical devices) yararlanır. Söz sanatlarının etkili bir biçimde kullanıldığı dilin kullanımına ilişkin en eski disiplin olan sözbilim, Barthes’a göre, eski ya da yeni olsun, bilginin aktarılma tekniklerinden başka bir şey değildir. Yazınsallığın en önemli özelliği olan sözbilim, sıradan olanı değişik biçimde sunma sanatıdır, yazının aşk boyutudur (Akt. Öztokat, 2005: 106).

Kişileştirme:

“Oturmahıklar köşeli, (mutlu çağların küflü eskimiş çay bardakları sararmış pembeleriyle ordalar).”

“... bu odada o dolap yapayalnız olmasa...”, “Bu dolabı onu tanyan anlayacak birine onartın dedim size, eskiliği teklifi kusur değil erdemdir o herifi nereden buldunuz bişeyleri katıp sıvamış üstüne tahtasının iyiden boyununu bükmüş bu yoksul dolabın.”

“Pembe suskun çay fincanları kırıldı.”

“Sanlı şerefli kurallarımıza sarılmadan önce, kendi dışımızdakileri de seviyordunuz sanırım.”

“Onun, Makhbule İhsan, Şabver Fethi adlı arkadaşlarıyla çekilmiş resminin yoluk üzgün kaşları sizde yok ama, olsa, yadsınmazdı.”

“Damdan düşen bir kurbaga kuyruğunu titretti. Onu gören jandarmanın onu götürdü mezarının taşına şu cümleyi kazdırdı...”

“Ceviz ağaçları, gölgeli, olgun, erdemliyidiler. Sanki: Onların ataları erenköylerde eski saraylarda, dizim dizim salınırlardı.”

“Duru, mutlu bir ölümdü bu.”

“Evet bu kedi giderek direniyor, hayınca bakışlarla zayıflamayı seçti.”, “O kör, hırsız, sokak kedilerine...”

Anlamsız Bağdaştırma

En kocaman büzünlerin sıcaklığına bile alıştık.

Yaprağın acı güzel tadı ağzımıza yayılırdı.

Kinaye

Ne sandınız, o zaman tanrı vardı. Onunla aramızca dünya girmemişti...

Sizden üşüdüm.

Eğretileme

Sonradan edindiğimizi öli kabuklarımız yokmuş.

• Deyimler

Sözcükler tümce içerisinde başka sözcüklerle öbekleşerek mecazlı anlam kazanırlar. Anlamsal yapıyı oluşturmada kullanılan deyimler, belirgin mecazlı yapı örnekleridir:

O zaman, anlayışsızlığımız bizi keskinleştiriyor. Sizin yeni şeyler getirmeye yüreğiniz yetmiyor, bizim bozulmuş olanlara... Sizi de kardılar mı? «Ne sandımız, o zaman tanrı vardı. Onunla aramızda dünya girmemişti... Ölünce, babalığım, donup kalyordu.

• Kullanılan Dil

'Ha ne diyordum', 'ha', 'bi', 'aaaa', 'arkadaşlarıyla', 'yapraklarıyla' 'bişeyleri', 'hayınca', 'a', 'burdan' gibi daha çok günlük konuşma dilinde yer alan ifadeler, 'gipur', (gipür), 'rob', 'lando', 'metres', 'greten' (graten), 'kristofl', 'caketatay' (jaketatay), 'monden' gibi Fransızca sözcük kullanımları biçemsel bir özellik olarak belirlenmiştir.

• Anlatıcı Bakış Açısı

"Bilinç akışında yazar, zihinsel yaşayışı, bilinci resmetmek ister ve bakış açısı zihinsel süreç, bilinç etrafında şekillenir." (Tosun, 2014: 67). Öyküde, öykü baş kişisi bir kız çocuğunun iç monologları ve bilinç akışıyla aktarılan düşünceleri onun gözünden iç odaklayımla anlatılmıştır.

• İzlek

Metinde, 'geçmişe özlem', 'toplumda/kadında yaşanan değişim' metnin alt izlekleri olarak belirlenirken 'gelenekle modernizmin karşılaştırılması' metnin temel izleği olarak tespit edilmiştir.

4. Sonuç

Bir durum öyküsü olan *Özgürlük Atları* Fûruzan'ın *Parasız Yatılı* (1971) adlı öykü kitabında yer alan ikinci öyküdür. Yazar, hayattan aldığı konuları, gözlemlerini konuşur gibi, sade bir dille, abartıdan uzak duygu ve betimlemelerle aktarır. Değişim/dönüşüm sorunsalını ele aldığı öyküde çocuk motifi önemlidir. Kız çocuğu, zamanda geri dönüşlerle sürekli olarak geçmişe, çocukluğundaki günlere zihinsel yolculuk yapmakta, büyüklerin modernleşme adına yaptıkları yanlışlar ya da geleneğin muhafaza edilmesi gereken tarafları ile değiştirilmesi gereken tarafları onun aracılığı ile ifade edilmektedir. Tosun'un (2013: 264-265) ifade ettiği gibi, "Modern öykünün geldiği yeri, tüm olanaklarını iyi kavramış/özümsemiş" olan Fûruzan, "Kadın mutsuzluğunun arka planını, geleneksel kadın algısındaki yanlışları gündeme getirir." Yazarın hayat hikayesine bakıldığında, küçük yaşta babasını kaybettiği, annesi ile ekonomik açıdan zor günler geçirdikleri görülür. Yazarın maddi imkansızlıklar yüzünden ilkokuldan sonra eğitim hayatına devam edememesinin izlerini bu öyküsünde de görmek mümkündür. *Parasız Yatılı* adlı öyküsünde de babasının ölümünden sonra annesiyle birlikte hayat mücadelesi veren, ilkokuldan sonra parasız yatılı okul sınavını kazanıp sınıfta kalmadan okulu bitirmek ve öğretmen olmak isteyen bir kız çocuğu vardır.

Öyküde, bilinç akışı tekniği, zamanda geri dönüş ve ileri gidiş teknikleri, iç monologlar, sembolik yapılar, imgeler, örtük ifadeler, bilinç akışına paralel olarak birbirinden kopuk, gramer kurallarına uymayan tümceler, 'erenköylerde' gibi küçük harfle yazılan özel adlar modern öykücülüğe has özellikler olarak ortaya çıkar. Az sözcükle çok şeyin anlatıldığı özlü ifadeler, örtük yapılar, anlamsal yapıyı destekleyen ünlem tümceleri, doğrudan aktarım tümceleri, eksik tümceler, kısa tümcenin doğal sonucu olarak, özne, yüklem, nesne, tamlayan eksiltili tümceler, metne akıcılık ve şiirsellik kazandıran sesbilgisel şemalar ve anlam genişlemesi sağlayan, sıfat işlevli ortaç yan tümcelerinin çokluğu belirgin sözdizimsel biçem özellikleri olarak görülür.

Yazarın, günlük konuşma dilini tercih etmesi, sadelik ve açıklıktan yana olması dilsel biçem özellikleri olarak ortaya çıkar. Somut adlara soyut adlardan daha fazla yer verilmesi, kısa tümce ve isim tümcelerinin çokluğuna bağlı olarak zarf kullanımının azlığı diğer biçemsel özellikleridir. Bazı karakterlerin, adları yerine

'kız, çocuk, kadın, anne, babalık' gibi genel adlar ile anılması durum öyküsünün bir özelliği olmakla birlikte yazarın biçimsel bir özelliğidir.

Yüzey yapısında, çocukluk günlerini özlemle anan; modern kadınla geleneksel kadını sorgulayan; üvey bir baba ile yaşamak zorunda kalan ve bu üvey baba yüzünden eğitim hayatına devam edemeyen bir kız çocuğunun ruh durumunun yansımalarını barındıran öykü, biçimsel bir çözümlenmeye tabi tutulduğunda, modernizm ile geleneğin karşılaştırıldığı; modernleşme adına yapılan yanlışların sezdirildiği bir derin yapı sunar.

Kaynakça

- Aristoteles, Retorik, (Ocak 1995), Çev. Mehmet H. Doğan, Y. K. Y., İstanbul.
- Beaugrande, Robert - Alain de; Dressler, Wolfgang Ulrich, (1981), Introduction to Text Linguistics, Longman, London and New York.
- Çetişli, İsmail, (2001), "Edebiyat Dili/Edebî Dil", Türk Yurdu, S. 162-163, Şubat-Mart, 116 - 124.
- Dijk Teun A. van, (1988), News as Discourse, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey, Hove and London.
- Dilidüzgün, Şükran, (2008), Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım, Doktora Tezi, İst. Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durmuş, İsmail, (2012), "Üslûp", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 42, 383 – 385, İstanbul.
- Erden, Aysu, (2001), "Çağdaş Türk Öyküsünde Deneysellik, Yaratıcılık, Yeni Arayışlar ve Yönelimler", Adam Öykü, Temmuz-Ağustos, Sayı: 35, 81-86.
- Erden, Aysu, (2010), Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri, Bizim Büro Yay., Ankara.
- Filizok, Rıza, Günay Doğan vd., (Kasım 2014), Eleştiri Kuramları, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2449, Eskişehir.
- Fürüzan, (2009), Toplu Öyküler-Toplu Romanlar, YKY, İstanbul.
- Geoffrey N. Leech; Michael H. Short, (1981), Style in Fiction, Longman, London and NewYork.
- Karademir, Fevzi (Aralık 2015), "Türkçede İsim Cümlesi ve Alabildiği Ögeler Üzerine", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 41, 204-219.
- Öztoğat, Nedret Tanyolaç, (2005), Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar, Multilingual, İstanbul.
- Özünlü Ünsal, (Ekim 2015), 15. Uluslararası Deyişbilim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 1-3, i-xiv.
- Şenöz, Canan Ayata, (2005), Metindilbilim ve Türkçe, Multilingual, İstanbul.
- Todorov, Tzvetan, (2010), Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, Yazın Kuramı, Y. K. Y., İstanbul.
- Tosun, Necip, (2013), Öykümüzün Kırk Kapısı, Hece Yay., Ankara.
- Tosun, Necip, (2014), Modern Öykü Kuramı, Hece Yay., Ankara.